

FAKTORI SAMOPOUZDANJA I CRTE AGRESIVNOSTI

Leposava Vukičević*

Dragica Mihajlović*

Fakultet za pravne i poslovne studije "Dr Lazar Vrkatić"- Novi Sad
Katedra: Poslovna psihologija

Znaci nasilja u školskoj klupi, u našem okruženju, iz godine u godinu postaju sve primetniji i sve brutalniji. Pokušavajući da potpunije ispitamo psihološku osnovu ispoljavanja crta agresivnosti u okviru ovog istraživanja ispitivana je povezanost različitih manifestacija samopouzdanja i ispoljavanje crta agresivnosti kod srednjoškolskih adolescenata. Ispitivanje je izvršeno na uzorku od 175 ispitanika, učenika odabranih srednjih škola u Beogradu, starosti između 15 i 19 godina. Nivo samopouzdanja je meren primenom šest različitih skala koje pojedinačno zahvataju različite aspekte samopouzdanja. To su: Skala potrebe za pripadanjem, Skala anksioznosti pri interakciji, Skala anksioznosti u vezi sa fizičkim izgledom, Skala emocionalne povredivosti, Skala lažnog predstavljanja i Skala sklonosti ka crvenjenju. Merni instrumenti korišćeni u ovom istraživanju su pokazali visoku pouzdanost koja se kretala od $\alpha=0.869$ za Bas – Perijev Upitnik agresije (Buss i Perry, 1992) do $\alpha=0.878$ za skup skala kojima je ispitivano samopouzdanje. Rezultati istraživanja su pokazali da postoji značajna pozitivna povezanost između "Lažnog predstavljanja" kao manifestacije nedostatka samopouzdanja i sledećih faktora koji su se izdvojili na skali agresivnosti: "Hostilnost", "Bes" i "Fizička agresivnost". Uočeno je da i "Socijalna anksioznost u interakciji sa drugima" i "Socijalna anksioznost u vezi sa fizičkim izgledom" pozitivno korelira sa faktorima agresivnosti: "Hostilnost" i "Bes". Samopouzdanje se

---

* Email: leposavavukicevic@open.telekom.rs

* Email: mihajlovic_dragica@yahoo.com

gradi i manifestuje u odnosu sa drugima i rezultati su pokazali da je nedostatak samopouzdanja zaista povezan sa nekim oblicima ispoljavanja crta agresivnosti. Ostvarene korelacije upućuju na mogućnost da takvo ponašanje ima kompenzatornu ulogu za onoga ko ga manifestuje. Učenici koji poseduju nedostatak samopouzdanja manifestovan kroz lažno predstavljanje, socijalnu anksioznost u interakciji sa drugima i fizičkim izgledom imaju veću sklonost ka ispoljavanju crta agresivnosti.

KLJUČNE REČI: agresivnost / samopouzdanje / srednjoškolski adolescenti

Proučavanje agresivnosti u psihologiji ima dugu tradiciju u kojoj su se postepeno diferencirala dva referentna okvira. U prvom se agresija posmatra kao fenomen, odnosno manifestacija određenog ponašanja, a u drugom kao dimenzija ličnosti koju poseduju svi ljudi, ali je manifestuju različitim intenzitetom tj. na različite načine (Mitrović i Smederevac, 2005). Jedna od prvih teorija koje su naglašavale socijalnu komponentu bila je hipoteza o agresiji kao reakciji na frustraciju Dolarda i Milera (prema Berkowitz, 1989). Agresija predstavlja reakciju organizma na prepreke u dolaženju do određenog cilja. Bandura (1999) ističe da pojava prepreke u dolaženju do cilja može izazvati samo stanje povišenog emocionalnog uzbuđenja, ali da će od niza drugih činilaca zavisiti reakcija osobe na dato uzbuđenje. Agresija je ono ponašanje u kome se slučajno ili namerno, nekoj individui, nanosi fizička, psihička ili moralna bol, povreda ili se ide na njeno direktno uništenje. Takvo agresivno ponašanje budi povratnu reakciju straha, bežanja ili borbenog ponašanja. Agresivno ponašanje ima pogodno tlo da se razvije i eskalira kada brojne prepreke sprečavaju zadovoljenje potreba i kada neuspeh izaziva ne samo neraspoloženje, već i strah, ljutnju, bes, mržnju. Motivi agresivnog ponašanja su često potreba za dominacijom, samopotvrđivanjem, ali i samoodbrana. Agresija može biti i normalna reakcija na takvu situaciju u kojoj su osobi ugrožena neka njena vitalna potreba, kada je napadnuta i kada je ugrožen njen lični integritet. Agresivno ponašanje često se koristi kao sredstvo da se postigne neki drugi cilj i da se zadovolji aktuelna potreba i ne mora uvek da postoji namera da se drugome nanese zlo i šteta.

Upoređivanjem izveštaja od pre nekoliko decenija sa slikom maloletničke delinkvencije koju imamo danas, vidimo da se delinkventno ponašanje i

po kvalitetu i po kvantitetu znatno razlikuje, uz podatak da "...razbojništva i srodna krivična dela odigravaju se poglavito u školskim dvorištima ili obližnjim ulicama gde maloletni delinkventi pretnjom, batinama, nožem ili čak bombom otimaju od bolje situiranih vršnjaka patike ili jakne prestižnih svetskih marki" (Prelić, 1997).

U našoj zemlji, realizovano je obimno istraživanje vršnjačkog nasilja u okviru projekta *Moja škola – škola bez nasilja* koji je pokrenuo UNICEF u saradnji sa Ministarstvom prosvete i sporta Republike Srbije. Osnovni nalaz je potvrdio početnu premisu da postoji izražena pojava vršnjačkog nasilja kod učenika osnovnih škola. Istraživanje je sprovedeno pomoću upitnika na 26.628 učenika od trećeg do osmog razreda u 50 osnovnih škola širom Srbije u proleće 2006. godine i pokazalo je da je u periodu od tri meseca 65.3% učenika, sudeći po njihovim izjavama, doživelo neki oblik vršnjačkog nasilja (procenti se zavisno od škole kreću od 48% do 80%). Ako se analiziraju slučajevi ponovljenog nasilja, onda se 20.7% učenika moglo klasifikovati u žrtve, 3.8% u nasilnike i 3.6% u žrtve/nasilnike. Na nasilje odraslih žalilo se 35.7% učenika, a 42% učenika bili su svedoci verbalne agresivnosti učenika prema nastavnicima. Najčešći oblici vršnjačkog nasilja bili su vređanje (45.6%) i spletkarenje (32.6%). Ovo istraživanje je takođe pokazalo da su se dečaci nešto češće od devojčica izjašnjavali kao nasilnici i nešto češće su bili izloženi nasilju vršnjaka i odraslih. Stariji učenici su češće bili nasilni i češće su se žalili na nasilje odraslih, dok su uzrasne razlike u izloženosti nasilju bile minimalne (Popadić, Pluž 2007, str. 309).

Drugi istraživači (Larsen i Buss, 2010) navode rezultate longitudinalnih istraživanja školske dece koja su pokazala da su deca koju su učitelji u ranom uzrastu označili kao decu sa problemima u ponašanju i koja su bila agresivna, u kasnijim godinama u preko 80% slučajeva iskazali antisocijalno i delinkventno ponašanje (iako su u međuvremenu promenili školsku, a neki i životnu sredinu).

Kada je reč o sveobuhvatnom istraživanju prisutnosti vršnjačkog nasilja u srednjim školama, kod nas takvo jedno istraživanje još uvek nije realizovano. Medijski podaci o pojedinim slučajevima ispoljavanja agresivnosti, iskustva obrazovnog kadra škole interno potvrđuju podatak da je isti fenomen takođe prisutan i u srednjim školama i da njegovo ispoljavanje u ovom slučaju prati putanju iz osnovnih škola. Shodno tome u okviru ovog istraživanja ispitivali smo generalnu povezanost crta agresivnosti i nivoa samopouzdanja srednjoškolaca, sa namerom da upotpunimo sliku psihološke osnove agresivnog ponašanja srednjoškolskih adolescenata.

Samopouzdanje

Samopouzdanje se prema određenim autorima definiše kao kombinacija samopoštovanja i generalne samoefikasnosti, odnosno verovanja u sopstvenu efikasnost i sposobnost (Neill, 2005). U okviru teorije simboličkog interakcionizma, koja naglašava zavisnost čovekovog ponašanja od značenja koje pridaje okolini ističe se da osoba svoj pojam o sebi gradi zavisno od toga kako je vide drugi ljudi. Samopouzdanjem se označava kako osoba vrednuje i ceni samu sebe. Samopouzdanje je verovanje u sopstvene sudove, stavove, sposobnosti, mogućnosti, itd. Termin samopouzdanje ima tri osnovna tipa definicija, iz kojih su dalje potekla istraživanja i teorije:

- Originalna definicija, predstavlja samopouzdanje kao rezultat koji se dobije kad se podeli uspeh osobe u bitnim poljima života sa neuspehom osobe u bitnim poljima života. Problem ovakve definicije je što se tako samopouzdanje shvata samo kao produžetak uspeha što je nezgodno jer uspeh stalno varira, nije konstantan (jer neuspeh može da se desi svakog časa), a samim tim onda i samopouzdanje previše varira, što znači da nije konstantno.
- Sredinom 1960. godine Moris Rosenberg (Morris Rosenberg, 1965) i saradnici definisali su samopouzdanje kao čvrst, stabilan osećaj lične vrednosti. Zamerka koja se javlja kada je reč o ovoj definiciji jeste da je suviše generalizovana i da je teško razlikovati takvo samopouzdanje od mogućeg narcizma ili hvaljenja.
- Nataniel Branden (Nathaniel Branden, 1969) godine je definisao samopouzdanje u vidu manifestacije koja se javlja "... kada osoba oseća da je sposobna da se izbori sa osnovnim izazovima života i da zaslužuje da bude srećna ..." Ovakva definicija samopouzdanje definiše kao:

- a) Osnovnu potrebu ljudi i osnovni deo čoveka.
- b) Kao automatsku i neizbežnu posledicu sume izbora individue.
- c) Kao ono što se doživljava kao deo ili pozadina svih misli, osećanja i postupaka individue.

U ovom radu, nivo nedostataka samopouzdanja nije ispitivan samo jednom skalom ili skalom određenom tačno za ispitivanje nivoa samopouzdanja. Primenom šest različitih skala obuhvaćeno je šest različitih manifestacija nedostataka samopouzdanja a to su: *Potreba za pripadanjem, Anksioznosti pri interakciji, Anksioznosti u vezi sa fizičkim izgledom, Emocionalna povredivost, Lažno predstavljanje, Sklonosti ka crvenjenju.*

Dosadašnja istraživanja

Wallace i sar. (2012) ustanovili su povezanost samopoštovanja i agresivnosti srednjoškolskih adolescenata. Nisko samopoštovanje je povezano sa višim nivoima agresije a osim toga takođe i sa spoljnim lokusom kontrole.

Golmaryami i Barry (2010) ustanovili su da međusobna povezanost samopoštovanja i narcizma utiče na vršnjačku agresiju, i to tako da udruženo izraženo niže samopoštovanje i narcizam utiču na veću tendenciju ka vršnjačkoj agresiji.

Baumeister i sar. (1996) ističu da se nisko samopouzdanje često smatra razlogom nasilnog ponašanja i jednim od važnih faktora etiologije nasilja. Međutim isti autori ističu da je nasilno ponašanje možda rezultat zapravo *specifične vrste egoizma* koji se kod nestabilnih osoba manifestuje kao preterano samopouzdanje. Preterano verovanje u sebe i svoje sposobnosti manifestovano određenim nasilnim ponašanjem zapravo predstavlja masku niskog samopoštovanja.

Esposito i sar. (2005) ustanovili su da je samopouzdanje kod agresivnije dece više reaktivno usled negativnog događaja, nego kod one dece koja nisu agresivna. Samopouzdanje ove dece bilo je više osetljivo i ova su dece bila sklonija tkz. *padu samopouzdanja*.

Solomon i Serres (1999) ustanovili su da verbalna agresija manifestovana od strane roditelja ima negativan uticaj na nivo samopouzdanja deteta i njegovo postignuće u školi.

Donnellan – Brent i sar. (2005) sproveli su multikulturalno istraživanje kojim je ispitivana povezanost samopouzdanja, agresije, antisocijalnog ponašanja i delinkvencije. Na uzorku od 292 ispitanika, učenika starosti od 11 do 14 godina ustanovljeno je da je niži nivo samopouzdanja veoma značajno povezan sa većom tendencijom ka agresiji, antisocijalnom ponašanju i delinkvenciji.

Besu nekada prethodi anksioznost, a nasilje nekada predstavlja pokušaj da se otkloni opažena pretnja povezana sa slikom o sebi ili sopstvenom dobrobiti (Ellis, 1977; Dryden, 1990). Agresivni adolescenti često se osećaju inferiorno u društvu svojih vršnjaka i da bi kompenzovali ovo osećanje izazivaju i ponižavaju druge, pokušavajući da na neki način osvoje njihovu poziciju u vršnjačkoj grupi (Bernard i Joyce, 1984).

Osnovni problem ovog istraživanja odnosi se na ispitivanje nivoa crta agresivnosti i različitih manifestacija samopouzdanja kod adolescenata srednjoškolskog uzrasta. Osim toga, interesovalo nas je u kakvim

relacijama su nivo samopouzdanja i određene crte agresivnosti kod srednjoškolaca.

Operativni cilj istraživanja bio je da se utvrde relacije između merenih varijabli, odnosno da li se i u kojoj meri određena manifestacija samopouzdanja može dovesti u vezu sa stepenom izraženosti određene crte agresivnosti kod srednjoškolaca.

Praktični cilj je doprinos izradi mogućih preventivnih programa u odnosu na agresivnost kod srednjoškolskih adolescenata.

Teorijski cilj je doprinos eksplanacijama etiopatologije adolescentske agresivnosti.

Osnovna hipoteza istraživanja podrazumeva da postoji povezanost različitih manifestacija samopouzdanja i crta agresivnosti kod srednjoškolskih adolescenata.

Posebna hipoteza istraživanja podrazumeva da postoji povezanost nedovoljno izgrađenog samopouzdanja i crta agresivnosti kod srednjoškolskih adolescenata. Odnosno da su određene crte agresivnosti povezane sa određenim nedostacima samopouzdanja.

Varijable istraživanja su pošto nije ispitivan prediktivan odnos posmatrane kao zavisne:

- a) Nivo samopouzdanja je operacionalno definisan primenom upitnika koga čini šest skala koje mere različite manifestacije samopouzdanja: Potrebu za pripadanjem, Anksioznost pri interakciji, Anksioznost u vezi sa fizičkim izgledom, Emocionalnu povredivost, Lažno predstavljanje, Sklonost ka crvenjenju.
- b) Crte agresivnosti su operacionalno definisane primenom Bas – Perijevog Upitnika agresije (Buss i Perry, 1992) kojim se ispituju bes, hostilnost, verbalna i fizička agresivnost.

METOD

Uzorak

Terenski deo istraživanja je sproveden tokom novembra i decembra 2011. godine. Ispitivanje je izvršeno na uzorku od 175 ispitanika učenika prvog, drugog, trećeg i četvrtog razreda srednje škole. Istraživanjem su obuhvaćene dve srednje škole u Beogradu: VI beogradska gimnazija i Tehnička škola "GSP" u Beogradu. Uzorak je činilo 108 ispitanika muškog

pola (61.7%) i 68 ispitanika ženskog pola (38.3%). Pri čemu se starost ispitanika kretala od 15 do 19 godina ($M = 16.28$, $SD = 1.19$).

Instrumenti

Skala potrebe za pripadanjem

Skala potrebe za pripadanjem (Leary, Kelly, Cottrel, Schreindorfer, 2007) je skala Likertovog tipa sastavljena od 10 stavki. Skala je za potrebe prethodnog istraživanja *Upadljiva potrošnja i samopouzdanje* (Rica, 2011) prevedena sa engleskog jezika na srpski jezik. Ispitanici su procenjivali u kom stepenu se slažu tj. ne slažu sa datom tvrdnjom zaokuživanjem broja od "1" do "5" i time iskazivali svoj odgovor od "uopšte se ne slažem", do "potpuno se slažem" sa datom tvrdnjom.

Skala anksioznosti pri interakciji

Skala anksioznosti pri interakciji (Leary, 1983) je skala Likertovog tipa sastavljena od 15 stavki u originalnom obliku, s tim da je za potrebe prethodnog istraživanja *Upadljiva potrošnja i samopouzdanje* (Rica, 2011) stavka 8 izbačena i od ukupnog broja stavki od 15 je korišćeno 14 stavki.

Skala anksioznosti u vezi sa fizičkim izgledom

Skala anksioznosti u vezi sa fizičkim izgledom (Hart, Leary i Rejeski, 1983) je skala Likertovog tipa sastavljena od 12 stavki u originalnom obliku s tim da je za potrebe prethodnog istraživanja *Upadljiva potrošnja i samopouzdanje* (Rica, 2011) stavka 6 izbačena i od ukupnog broja stavki od 12, je iskorišćeno 11 stavki. Skala je za potrebe ovog istraživanja korišćena u tom obliku.

Skala emocionalne povredivosti

Skala emocionalne povredivosti (Leary and Springer, 2001) je skala Likertovog tipa sastavljena od 6 stavki u originalnom obliku. Skala je za potrebe prethodnog istraživanja *Upadljiva potrošnja i samopouzdanje* (Rica, 2011) prevedena sa engleskog jezika na srpski jezik.

Skala lažnog predstavljanja

Skala lažnog predstavljanja (Leary, Patton, Orlando and Funk, 2000) je skala Likertovog tipa sastavljena od sedam stavki u originalnom obliku, s tim da su za potrebe prethodnog istraživanja *Upadljiva potrošnja i samopouzdanje* (Rica, 2011) izbačene dve stavke, a to su 4. i 7. stavka, tako da je od ukupnog broja stavki iskorišćeno pet stavki u našem istraživanju.

Skala sklonosti ka crvenjenju

Skala sklonosti ka crvenjenju (Leary and Meadows, 1991) obuhvata 14 stavki. Skala je konstruisana u vidu četvorostepene skale. Sve stavke predstavljaju opis situacije u kojima ispitanik može zbog stida da se zacrveni. Ispitanik je zaokruživanjem brojeva od "1" do "4" iskazivao učestalost date situacije sa tim da je broj "1" označavalo "vrlo retko" a broj "4" označavalo "skoro uvek".

Skala agresivnosti BAPG

Skala agresivnosti BAPG (Buss i Perry, 1992), predstavlja skraćenu i revidiranu formu *Upitnika hostilnosti* (Buss, 1988). Sastoji se od 29 iskaza i kao subskale obuhvata četiri subskale:

- a) *Bes* – odnosi se na tendenciju ka impulsivnom i nepromišljenom reagovanju.
- b) *Fizička agresivnost* – odnosi se na sklonost ka upuštanju u tuče i obračune.
- c) *Hostilnost* – odnosi se na uverenje osobe da život nije pravedan prema njoj i osećanje da su drugi uspešniji kao i na paranoidne sklonosti.
- d) *Verbalna agresivnost* – ispituje sklonost ka agresivno – asertivnom ponašanju, zaštiti svojih prava koje uključuje pretnje, provokacije i svađu.

Istraživanja pokazuju da ovaj upitnik uspešno razlikuje izraženost agresivnog ponašanja muških od ženskih ispitanika (Harris i Knight – Bohnhoff, 1996), nasilne od nenasilnih zatvorenika (Gunn i Gristwood, 1975), nasilne od nenasilnih hroničnih alkoholičara (Renson i sar.1978). Skala je istraživanjima kod nas pokazala visok nivo pouzdanosti, pri čemu je Kronbahov alfa koeficijent iznosio 0.83 (Mitrović i Smederevac, 2005).

Statistička analiza

Pouzdanost skala je proverena primenom Kronbahovog α koeficijenta. Latentna struktura korišćenih instrumenata ispitivana je faktorskom analizom: metodom glavnih komponenti i Varimax rotacijom sa Kajzerovom normalizacijom. Povezanost između faktora izdvojenih iz upitnika skale ispitivana je bivarijantnom korelacionom analizom, upotrebom Pirsonovog koeficijenta linearne korelacije. Nivo statističke značajnosti bio je određen na nivou $\alpha = 0.05$.

REZULTATI

Skale korišćene u ovom istraživanju imale su visoku pouzdanost *Skala agresivnosti BAPG* ($\alpha = 0.869$), ukupan skup skala kojima je ispitivano samopouzdanje *Skale SP* ($\alpha = 0.878$). Kronbahovi alfa koeficijenti za svaki faktor koji se izdvojio kod korišćenih mernih instrumenata pojedinačno su prikazani u okviru *Tabele br. 1*.

Tabela 1. Pouzdanost faktora korišćenih skala

Korišćene skale	Naziv izdvojenog faktora	Kronbahov alfa koeficijent
Skup skala kojima je ispitivano samopouzdanje	Potrebe za pripadanjem	0.683
	Anksioznosti pri interakciji	0.624
	Anksioznosti u vezi sa fizičkim izgledom	0.788
	Emocionalna povredivost	0.465
	Lažno predstavljanje	0.759
	Sklonosti ka crvenjenju	0.836
Skala agresivnosti BAPG	Fizička agresivnost	0.832
	Verbalna agresivnost	0.601
	Bes	0.734
	Hostilnost	0.701

Latentna struktura skale agresivnosti *BAPG* ispitivana je primenom faktorske analize. Korišćena je Analiza glavnih komponenti i Varimax rotacija sa Kajzerovom normalizacijom. Izdvojili su se 8 faktora, čiji je karakteristični koren veći od 1 i koji zajedno objašnjavaju 61.093% ukupne varijanse. Među njima, prva četiri faktora potpuno odgovaraju izvornim konstruktima (subskalama), mernog instrumenta. Prva četiri faktora objašnjavaju 44.672% ukupne varijanse. Od prva četiri faktora, dva poseduju karakteristični koren veći od 2 dok druga imaju izvesna međusobna poklapanja ali odgovaraju izvornim subdimenzijama skale. Ta četiri faktora smo izdvojili, u daljoj analizi koristili kao nove promenljive i njihov prikaz je izvršen u okviru *Tabele br. 2*.

Tabela 2. Latentna struktura skale agresivnosti BAPG

Faktori Skale Agresivnosti BAPG	Objašnjena varijansa (%)	Karakteristični koren	Sadržaj karakterističnih tvrdnji
Bes	23.062	6.688	Objedinjuje one stavke čiji sadržaj opisuje manifestaciju i sklonost ka impulsivnom i nepromišljenom načinu reagovanja.
Hostilnost	9.720	2.819	Objedinjuje one stavke čiji sadržaj opisuje sklonost osobe da život nije pravedan prema njoj, sklonost ka sumnjičavom ponašanju i nepoverenju u namere drugih kao i osećanje da su drugi uspešnij.
Fizička agresivnost	6.788	1.968	Objedinjuje one stavke čiji sadržaj opisuje sklonost ka upuštanju u tuče, fizičke obračune i fizičke načine reagovanja ukoliko to situacija zahteva.
Verbalna agresivnost	5.102	1.479	Objedinjuje one stavke čiji sadržaj opisuje sklonost ka agresivno – asertivnom ponašanju, zaštitu sopstvenih prava koja uključuje pretnje, provokacije i svade.

Ispitivanje latentne strukture svake pojedinačne skale kojom je ispitivana neka od manifestacija nedostatka samopouzdanja vršeno je primenom faktorske analize. Korišćena je Analiza glavnih komponenti i Varimax rotacija sa Kajzerovom normalizacijom. Kod svih, ukupno šest skala, uočeno je da su izdvojeni faktori veoma blizu po strukturi samim skala. Shodno tome su izdvojeni faktori u ovom domenu bili ukupni skorovi ostvareni primenom ovih skala. Odnosno svaku skalu smo posmatrali kao zasebnu promenjivu i u ovom delu kao promenjive smo izdvojili sledeće dimenzije: *Potreba za pripadanjem, Anksioznosti pri interakciji, Anksioznosti u vezi sa fizičkim izgledom, Emocionalna povredivost, Lažno predstavljanje, Sklonosti ka crvenjenju.*

Prikaz ostvarenih korelacija faktora skale agresivnosti BAPG sa faktorima skala kojima su ispitivane različite manifestacije nedostatka samopouzdanja procene ponašanja dat je u Tabeli br. 3.

3. Linearna povezanost crta agresivnosti i različitih manifestacija nedostataka samopouzdanja

Faktori skale samopouzdanja		Faktori skale BAPG				Ukupni skor na skali Agresivnost
		Fizička Agresivnost	Verbalna Agresivnost	Bes	Hostilnost	
Potrebe za pripadanjem	r	0.036	0.041	0.088	0.092	0.088
	p	0.638	0.592	0.250	0.225	0.246
Anksioznosti pri interakciji	r	0.008	-0.041	0.252	0.350	0.209
	p	0.920	0.590	0.001	0.001	0.006
Anksioznosti u vezi sa fizičkim izgledom	r	-0.101	-0.022	0.262	0.244	0.142
	p	0.185	0.773	0.001	0.001	0.062
Emocionalna povredivost	r	-0.090	-0.063	0.110	0.234	0.073
	p	0.236	0.404	0.147	0.002	0.337
Lažno predstavljanje	r	0.161	0.101	0.261	0.300	0.286
	p	0.033	0.186	0.001	0.001	0.000
Sklonosti ka crvenjenju	r	0.001	0.024	0.153	0.153	0.121
	p	0.985	0.749	0.044	0.043	0.112

r – Pirsonov koeficijent linearne korelacije

p – nivo statističke značajnosti

Između statistički značajnih korelacija najznačajnija je korelacija između manifestacije nedostatka samopouzdanja kao "Lažno predstavljanje" i "Hostilnosti" kao faktora skale agresivnosti ($r=0.300$, $p<0.01$). Sa porastom sklonosti ka lažnom predavljanju osim toga raste i sklonost ka fizičkoj agresivnosti. Dobijena linerarna povezanost ukazuje na to da oni učenici koji su skloniji da smatraju kako život nije pravedan prema njima, imaju sklonost ka sumnjičavom ponašanju i nepoverenju u namere drugih, kao i osećanje da su drugi uspešniji, spremenost da se u upuste u fizički obračun ili sukob u isto vreme sopstveni nedostatak samopouzdanja prikrivaju sklonošću ka lažnom predavljanju.

Takođe ostvarene korelacije "Anksioznosti u vezi sa fizičkim izgledom" sa faktorima "Bes" i "Hostilnost" ukazuju na to da učenici koji imaju različite strahove vezano za sopstveni fizički izgled imaju veće sklonosti ka impulsivnom, nepromišljenom i sumnjičavom ponašanju.

Osim toga učenici kod kojih je više izražena "Sklonost ka crvenjenju" kao i "Anksioznosti pri interakciji" takođe su skloniji impulsivnom, nepromišljenom i sumnjičavom ponašanju. Zanimljivo je da se kod učenika kod koji se javlja izraženiji nivo hostilnosti takođe javlja i veći nivo manifestacije nedostatka samopouzdanja u vidu "Emocionalne povredivosti" ($r=0.234$, $p<0.01$).

DISKUSIJA

Autori poput Farringtona (1987), Coie i saradnici (1991), ustanovili su da je sama agresivnost dovoljna, kao pojedinačno najznačajniji razlog da

deca koja su agresivna budu odbačena od svojih vršnjaka. Oni zatim kao visoko agresivna i problematična grupa, nerazvijaju kasnije socijalne i interpersonalne veštine i ostaju u tom pogledu znatno ispod proseka za njihov uzrast. Problem nije u postojanju agresivnosti, ona se kao pratilac dečijeg razvoja javlja ciklično u manjem ili većem intenzitetu i može spontano da se povuče. Problem je u svim onim okolnostima ili faktorima koje je podstiču i održavaju. Sva istraživanja pokazuju da ne postoji samo jedan faktor koji uzrokuje antisocijalno ponašanje učenika, već multiplifaktori doprinose i oblikuju antisocijalna ponašanja u kontekstu razvoja. Neki od faktora su udruženi sa karakteristikama samog adolescenta, dok se drugi odnose na socijalno okruženje.

Noviji oblici ponašanja kod adolescenata vrlo često podrazumevaju ispoljavanje agresivnog ponašanja rukovođeno potrebom za moći i afirmacijom koje kao takvo sa sobom nosi težnju za razaranjem, povređivanjem i ponižavanjem drugoga. Samopouzdanje je verovanje u sopstvene sudove, stavove, sposobnosti, mogućnosti i predstavlja stabilan osećaj lične vrednosti. Samopouzdanje se gradi i manifestuje u odnosu sa drugima i rezultati su pokazali da je nedostatak samopouzdanja zaista povezan sa nekim oblicima ispoljavanja crta agresivnosti. Ostvarene korelacije upućuju na mogućnost da takvo ponašanje ima kompenzatornu ulogu za onoga ko ga manifestuje.

Ovo istraživanje je pokazalo da su nedostaci samopouzdanja upravo jedan od korelata ispoljavanja određenih crta agresivnosti kod adolescenata. Moguće je da ispoljavanje crta agresivnosti ima kompenzatornu ulogu kod onih adolescenata kod kojih postoji povišeni nivo emocionalne povredivosti, nemanje još uvek izgrađenog identiteta, strahovi u vezi sa fizičkim izgledom i pri komunikaciji sa drugima. Podaci ovog istraživanja kompatibilni su sa podacima istraživanja koja su rađena u svetu, kada je reč o istoj tj. sličnoj tematici.

Do ovog istraživanja pojam samopouzdanja nije naročito mnogo dovoden u vezu sa ispoljavanjem crta agresivnosti kod adolescentne populacije na našim prostorima. Ovo istraživanje predstavlja jedno od prvih u našoj zemlji kada je reč o povezivanju ova dva psihološka konstrukta. Dovodjenjem u vezu više različitih manifestacija nedostatka samopouzdanja sa određenim crtama agresivnosti, došlo se do opširnije slike kada je reč o povezanosti ova dva konstrukta. Svaka od ustanovljenih veza može biti polazna osnova nekih novih istraživanja.

Pitanje koje nameću rezultati ovog istraživanja svakako je sledeće: Zašto se baš ispoljavanje crta agresivnosti javlja kao oblik kompenzacije određenih manifestacija nedostataka samopouzdanja? Laički odgovor bi bio:

Savremeni društveni trendovi kod mladih ljudi favorizuju agresivno ponašanje kao poželjno i nebiranje sredstava da bi se došlo do cilja. Pitanje kome bi trebalo težiti i dati odgovor nekim od sledećih istraživanja jeste otkrivanje upravo su razlozi koji uzrokuju date nedostatke samopouzdanja koji dalje vode ka agresivnom ponašanju. Naredna istraživanja bi svakako trebalo da teže tome da razviju bolje merne instrumente i prošire prediktivnu osnovu ispoljavanja crta agresivnosti adolescentne populacije. Ali i tome da njihovi podaci posluže kao osnova razvoja psiholoških radionica koje bi u sklopu osnaživanja samopouzdanja adolescenata doprinele smanjivanju ispoljavanja agresivnosti.

LITERATURA

- (1) Bandura, A. (1999). *Social cognitive theory of personality*. In: L. A. Pervin & O. P. John (Eds.) *Handbook of Personality: Theory and Research*, New York: The Guilford Press, str. 154 – 186.
- (2) Baumeister, R.F., Smart, L., Boden, J.M. (1996). Relation of threatened egotism to violence and aggression: the dark side of high self-esteem. *Psychological Review*, Vol. 103 (1), pp. 5 – 33.
- (3) Berkowitz, L. (1989). Frustration – Aggression Hypothesis: Examination and Reformulation. *Psychological Bulletin*, 106, 59 – 73.
- (4) Branden, N. (1969). *The psychology of self-esteem*. New York: Bantam.
- (5) Buss, A. H. (1988). *Personality: Evolutionary Heritage and Human Distinctiveness*. Hillsdale, W: Lawrence Erlbaum Associates.
- (6) Buss, A. H., Perry, M. (1992). The aggression questionnaire. *Journal of Personality and Social Psychology*, 63, 452 – 459.
- (7) Bernard, M., Joyce, M. (1984). *Rational emotive therapy of children and adolescents: theory, treatment strategies and preventive methods*. New York: Wiley & Sons.
- (8) Coie, J.D., Underwood, M., Lochman, J.E. (1991). Programmatic intervention with aggressive children in the school setting. In D.J. Pepler & K.H. Rubin (Eds.) *The development and treatment of childhood aggression*. Hillsdale, NJ: Erlbaum.
- (9) Donnellan – Brent, M., Trzesniewski, K., Robins, R., Moffitt, T., Caspi, A. (2005). Low Self-Esteem Is Related to Aggression, Antisocial Behavior, and Delinquency. *Psychological science*, vol. 16, no. 4, pp. 328 – 35.
- (10) Dryden, W. (1990). *Dealing with anger problems: rational-emotive therapeutic interventions*. Sarasota: Professional Resource Exchange Inc.
- (11) Ellis, A. (1977). *Anger: how to live with and without it*. New York: Carol Publishing Group.

- (12) Esposito, A.J., Kobak, R., Little, M. (2005). Aggression and self-esteem: a diary study of children's reactivity to negative interpersonal events. *Journal Of Personality*, Vol. 73 (4), pp. 887 – 906.
- (13) Farrington, D. P. (1987). Predicting individual crime rates. In D.M. Gottfredson & M. Tonry (Eds.), *Prediction and classification (Vol.10)*. Chicago, IL: University of Chicago Press.
- (14) Golmaryami, F.N., Barry, C.T. (2010). The associations of self-reported and peer-reported relational aggression with narcissism and self-esteem among adolescents in a residential setting. *Journal Of Clinical Child And Adolescent Psychology: The Official Journal For The Society Of Clinical Child And Adolescent Psychology, American Psychological Association, Division 53*, Vol. 39 (1), pp. 128 – 33.
- (15) Gunn, I., Gristwood, I. (1975). *Use of the Buss-Durkee Hostility Inventory among British prisoners*. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 43, str. 590.
- (16) Harris, M.B., Knight-Bohnhoff, K. (1996). Personal Aggressiveness - Gender and Aggressiveness, *Sex Roles. A Journal of Research*, 35, 26 – 42.
- (17) Hart, E. A., Leary, M. R., & Rejeski, W. J. (1989). The measurement of social physique anxiety. *Journal of Sport and Exercise Psychology*, 11, 94 – 104.
- (18) Larsen, R.J., Buss, D.M. (2008). *Psihologija ličnosti*, Zagreb, Naklada Slap.
- (19) Leary, M. R. (1983). Social anxiousness: The construct and its measurement. *Journal of Personality Assessment*, 47, 66 – 75.
- (20) Leary, M. R., Kelly, K. M., Cottrell, C. A., & Schreindorfer, L. S. (2007). *Individual differences in the need to belong: Mapping the nomological network*. Unpublished manuscript, Duke University.
- (21) Leary, M. R., Meadows, S. (1991). Predictors, elicitors, and concomitants of social blushing. *Journal of Personality and Social Psychology*, 60, 254 – 262.
- (22) Leary, M. R., Springer, C. (2001). Hurt feelings: The neglected emotion. In R. M. Kowalski (Ed.), *Behaving badly: Aversive behaviors in interpersonal relationships* (pp. 151-175). Washington, DC: American Psychological Association.
- (23) Leary, M.R., Patton, K.M., Orlando, A.E., Funk, W.W. (2000). The impostor phenomenon: self-perceptions, reflected appraisals and interpersonal strategies. *Journal of Personality*, 68, 725-756.
- (24) Mitrović, D., Smederevac, S. (2005). Relacije između agresivnosti i dimenzija ličnosti modela "pet velikih". *Psihologija*, vol. 51., no. 5 – 6, str. 456 – 471.

- (25) Neill, J. (2005). *Definitions of Various Self Constructs: Self-esteem, self-efficacy, self confidence & selfconcept*. Retrieved July 2, 2011 from the World Wide Web: <http://wilderdom.com/self/>.
- (26) Popadić, D., Plut, D. (2007). Nasilje u osnovnim školama u Srbiji - oblici i učestalost. *Psihologija*, vol. 40, no. 2, str. 309 – 328.
- (27) Prelić, Lj. (1997). Osnovne pretpostavke za suzbijanje maloletničke delikvencije u ciljeffikasne politike suzbijanja kriminaliteta. *Jugoslovenska revija za kriminologiju i krivičnopravo*, Slavija – Press i Grafo – Press, Beograd.
- (28) Renson, G. J., Adamas, J. E., Tinlidenberg, J. R. (1978). *Buss – Durkee assessment and validation with violent versus nonviolent chronic alcohol abusers*. *Journal of Counseling and Clinical Psychology*, 46, 360 – 361.
- (29) Rica, I. (2011). Samopouzdanje kao prediktor odnosa prema upadljivoj potrošnji. *Primenjena psihologija*, Filozofski fakultet u Novom Sadu, (rad predat na stručnu recenziju).
- (30) Rosenberg, M. (1965). *Society and the adolescent self-image*. Princeton, NJ: Princeton University Press.
- (31) Solomon, C.R., Serres, F. (1999). Effects of parental verbal aggression on children's self-esteem and school marks. *Child Abuse & Neglect*, Vol. 23 (4), pp. 339-51.
- (32) Wallace, M.T., Barry, C.T., Zeigler – Hill, V., Green, B.A. (2012). Locus of control as a contributing factor in the relation between self-perception and adolescent aggression. *Aggressive Behavior*, Vol. 38 (3), pp. 213-21.

RELATIONSHIP BETWEEN DIFFERENT ASPECTS OF EXPRESSION SELF – CONFIDENCE AND TRAITS OF AGGRESSION

It is hard not to notice that the signs of violence at schools, in our environment, from year to year becoming more and more brutal. Trying to fully examine the psychological basis of the manifestation of traits of aggression, in this study we investigated the association of different aspects of expression self – confidence and traits of aggression in high school adolescents. Research has been done at the sample which included 175 students of selected high schools in Belgrade, aged between 15 and 19 years. The level of self-esteem was measured using six different scales which cover different aspects of self-confidence. These are: Scale of the need to belong, Scale of anxiety in the interaction, Scale of anxiety about physical appearance, Scale of emotional vulnerabilities, Scale of false representation

and Scale of tendency to blushing. Measuring instruments used in this study showed high reliability which is from $\alpha=0.869$ for Scale of aggression BAPG (Buss i Perry, 1992) to the $\alpha=0.878$ for set of scales that we used to investigate the self-confidence. The results showed a significant positive correlation between "False representation" as a manifestation of lack of confidence and the following factors that were secluded on a scale of aggressiveness: "Hostility", "Anger" and "Physical aggression". It was noticed that the "Social anxiety in interacting with others" also has a positive correlation with factors of aggression: "Hostility" and "Anger". "Social anxiety caused by physical appearance" is also positively correlated with the these two factors "Hostility" and "Anger". Confidence builds and manifests itself in relation to others. The results showed that the lack of confidence is really linked to some forms of expression of traits of aggression. These correlation suggests the possibility that such behavior has a compensatory role for the person who manifests it. Students who have a lack of confidence expressed through false representation, social anxiety caused by interacting with others and physical appearance, have also bigger tendency to express there traits of aggression.

KEY WORDS: aggression / self-confidence / high school adolescents